vakıf restorasyon YILLIĞI
Restorasyon | Konservasyon | Arkeoloji | Sanat Tarihi | Yıl: 2014 Sayı: 9

Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Yayınıdır.
Restorasyon-Konservasyon-Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yıllığı
Yıl: 2014 Sayı: 9

Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü Adına Sahibi
İbrahim ÖZEKİNCİ
Vakıflar İstanbul I.Bölge Müdürü

Yazı İşleri Müdürü / Tashih
Murat SAV

İngilizce Tashih
Hatice MEMNUN

Yayın Kurulu
Prof. Dr. E. Füsun ALİOĞLU
Hayri Fehmi YILMAZ
Dr. Esin Demirel İŞLİ
Dr. Olcay AYDEMİR
Murat SAV
Ömer DABANLI
Acar AVUNDUK

Editör
H. Murat CEYLAN

Danışma ve Hakem Kurulu
Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY / İ.T.Ü. Mimarlık Fak.
Prof. Dr. Şerife ATLIHAN / M.Ü. Tekstil Bölümü
Prof. Dr. Önder BİLGİ / İ.Ü. Emekli Öğr. Gör.
Prof. Dr. Oğuz CEYLAN / M.S.Ü. Mimarlık Fak.
Prof. Dr. Feridun ÇILI / İ.T.Ü. Mimarlık Fak.
Prof. Dr. Erol GÜRDAL / İ.T.Ü. Emekli Öğr. Gör.
Prof. Dr. Turgut KOCATÜRK / Y.T.Ü. Müh. Mim. Fak.
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM / M.Ü. Emekli Öğr. Gör.
Doç. Dr. Şevket DÖNMEZ / İ.Ü. Arkeoloji / Prehistorya Bölümü
Doç. Dr. Ahmet GÜLEÇ / İ.Ü. Emekli Öğr. Gör.
Doç. Dr. Seden Acun ÖZGÜNLER / İ.T.Ü. Mimarlık Fak.
Doç. Dr. Ferudun ÖZGÜMÜŞ / İ.Ü. Güzel Sanatlar Fak.
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU / İ.Ü. Sanat Tarihi Bölümü
Yrd. Doç. Dr. Özkan ERTUĞRUL / Trakya Ü. Sanat Tarihi Böl.

Kapak ve Sayfa Tasarım
H. Murat CEYLAN

Basım
OKYANUS AJANS Matbaacılık Reklam ve Org. San. Tic. Ltd. Şti.
Defterdar Mah. Otakçılar Cad. Çelebi Çayırı Sk. No:11/2 Eyüp / İST.
Tel: (0212) 567 54 67
www.ajansokyanus.com

İletişim
Vakıflar İstanbul I. Bölge Müdürlüğü
Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Şube Müdürlüğü
İnönü Cad. No. 2 Kat 5 Taksim / İSTANBUL
Tlf: (0212) 251 88 10 / 7201-7203
www.vgm.gov.tr | http://istanbulavrupa.vgm.gov.tr

Vakıf Restorasyon Yıllığı hakemli bir dergidir.
Makalelerdeki yazılardan yazarları sorumludur.
Kaynak belirtilmek koşulu ile alıntı yapılabilir.
Para ile satılmaz.
3000 Adet basılmıştır.

Bu sayının yayınlanmasındaki katkılarından dolayı **Bekiroğlu İnşaat Restorasyon San. ve Tic. A.Ş.** 'ne Teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

6

24 √

34

52

64

72

80

89

94 √

116

132

136

√ Hakem heyeti tarafından incelenmiş makalelerdir.

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE

Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii Tamirleri ve Onarımları

Repair and Renovation of Edirnekapi Mihrimah Sultan Mosque With Reference to Archive Documents

Yrd. Doç. Dr. Fatih Köse | *Namık Kemal Üniversitesi*

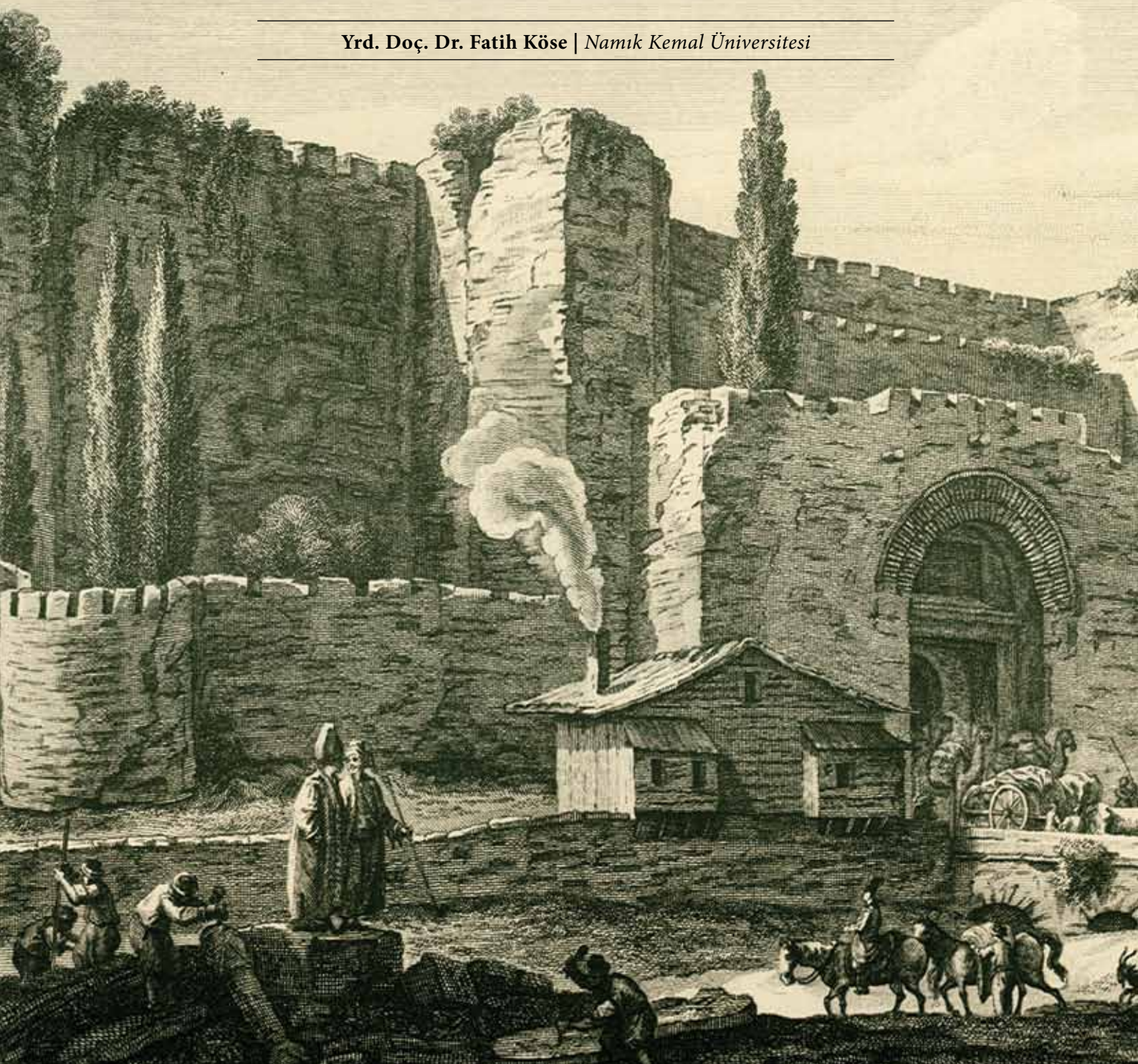

İstanbul'da Edirnekapı'da 16. yüzyılda inşa edilen bu selâtin camii, inşa edildiği tarihten günümüze kadar birçok defa depremler sonucu tahribata uğramıştır. 1719, 1766 ve 1894 depremlerinde yıkılan minaresi ile harap olan kubbe ve kurşunları defalarca tamir edilmiş ve yenilenmiştir. 1875 yılında bir yangın neticesi cami ve medrese kubbeleri tahrip olmuştur. 1868-1869'da yıldırım çarpması sonucu minare ve yine kubbeler hasar görmüştür. Osmanlı arşiv belgeleri caminin özellikle 1894 depremi ve öncesinde minare ve kubbelerinin geçirdiği tamiratlar ve ne sebeple tamire muhtaç hale geldikleri hakkında bilgiler vermektedir. Tamiratların kimler tarafından, ne şekilde ve ne kadar masrafla gerçekleştiğini de yine bu belgelerden öğrenmekteyiz. Makalemizde arşiv belgeleri esas alınarak caminin tamir, onarım ve yenileme süreci kronolojik olarak belirtilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edirnekapı, Mihrimah Sultan, Külliye, Cami, Tamir, Onarım, Yenileme.

The mosque, which is a Sultan's one, was built in 16th century, in Edirnekapi region of İstanbul and had been affected because of the earthquakes many times. The destroyed minaret an d the ruined dome including the lead covering by the earthquakes of 1719, 1766 and 1894 were restored several times. After a fire in 1875, the domes of the mosque and the madrasa were devastated. Additionally, another devastation occured on the minaret and the domes because of lighting in 1868-1869. Detailed information could be found in Ottoman Archives documents on restoration works and te necessities of the works of the mosque, especially the ones after and before the earthquake of 1894. Moreover, the information on the instructors, scope and cost of the mentioned restoration works could be reached from the archives documents. The article aims to give chronological information on the restoration works of the mosque depending on the archives documents.

Keywords: Edirnekapi, Mihrimah Sultan, Complex, Mosque, Repair, Restoration, Renovation

Giriş

Belgelerde yapı, "Cennet-mekân Mihrimah Sultan tâbeserâhâ hazretleri hayrât-ı celîlesinden Edirne kapısı dâhilinde kâin câmi-i şerîf", "Edirne kapısı dâhilinde Mihrimah Sultan tâbetserâhâ câmi-i Şerîf'i", "Evkâf-ı mazbûta'dan Mihrimah Sultan tâbeserâhâ hazretleri evkâf-ı şerîfesi hayrâtından Edirnekapısı civârında vâki câmi-i şerîf", "Mihrimah Sultan tâbeserâhâ hazretleri vakfından Edirnekapısı'nda kâin câmi-i şerîf" ifadeleriyle tanımlanmaktadır.[1]

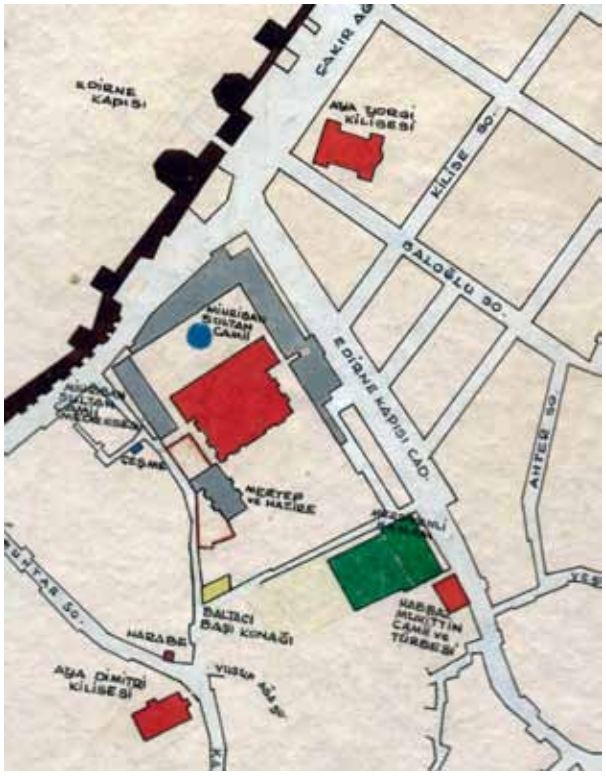

Şekil 1. *1875 yılı taşbaskı haritaları ile 1964 yılı şehir paftasının çakıştırılmış hali.*

İstanbul'un altıncı tepesinde Edirnekapı'da yer alan külliye 16. Yüzyılda Kanunî'nin tek kızı Mihrimah Sultan (ö. 1578) tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilmiştir. Külliye, merkezde cami olmak üzere, medrese, bir çifte hamam, helâ, sıbyan mektebi,türbe, arasta[2] ve çeşmeden oluşmaktaydı.Yapının kesin tarihini belirten bir inşa kitabesi ne yazık ki bulunmamaktadır. Araştırmalar caminin 1566'da inşa edildiğini göstermektedir. Vakfiyesi ise Hicrî 978/Mîlâdî 1570/71 tarihlidir. Caminin bir şerefeli tek minaresi vardır. Minarenin batıya bakan tarafında dörtgen ve üçgen formunda iki adet güneş saati bulunmaktadır. Cami kubbesi 37 metre yüksekliktedir. Son cemaat mahalli 4 granit 4 de mermer olmak üzere 8 sütuna dayanmaktadır ve 7 kubbelidir. Medrese 17 odalıdır. 63 dükkândan meydana gelen çarşının büyük bir kısmı yol yapımı için yıktırılmıştır. Külliye bünyesinde yer alan medrese ve sıbyan mektebi duruma ve ihtiyaca göre birçok amaç için kullanılmıştır. Medrese bir dönem yangınzedelerin barınağı; bir dönem hastahane ve bir dönem de İHL yurdu olarak kullanılmıştır. Mektep

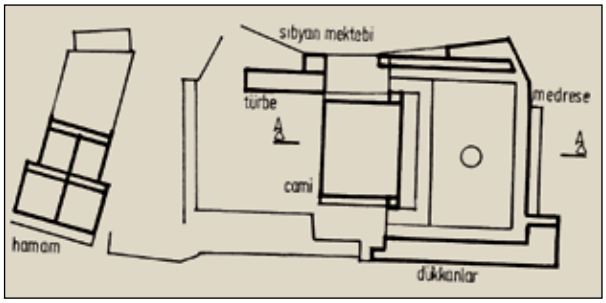

Şekil 2. *A.Saim Ülgen'in yaptığı külliye vaziyet planı.*

ise 1967'de "Türkistan Doğu Türk İlleri Kültür Derneği ve Kütüphanesi" olarak kullanılmaktaydı(Ayvansarâyî 2001: 65; Öz 1962: 50; Konyalı 1940: 70-72; Baltacı 2005: 561-563; Aslanapa 1986: 222-224; Kuban 1994: 454; Eyice 1994: 446; Yücel 1967: 4925-4927; Sakaoğlu 1994: 453; Kaçar 2005: 39-40; Necipoğlu 2013: 410).Sıbyan mektebinin üzerindeki kitabede "Yapdı Mihrimah Sultan/ mekteb-i ibtidai-i sıbyan" yazmaktadır. 19. Yüzyılda yazıldığını düşündüğümüz bu kitabe hâlen yerinde durmaktadır.

17. ve 18. Yüzyıldaki Tamirat ve Onarımlar

Yapı günümüze değin birçok deprem ve yangın atlatmıştır. Özelllikle de depremler neticesi caminin minaresi ve kubbeler defalarca hasar görmüş ve onarılmıştır. 1648'de meydana gelen bir depremde caminin minaresi harap olmuştur (Ayvansarâyî 2001: 65Cezar 1963: 385).

1719 senesinde meydana gelen ve üç dakika kadar süren bir deprem neticesi caminin kubbesinde çökme meydana gelmiş, medrese ve hamam kubbelerinde çöküntü ve hasar oluşmuştur (Konyalı 1950: 166; Cezar 1963: 389). Caminin bir şerefeli tek minaresi de harap olmuş ve biraz kısaltılarak tamir edilmiştir (Kuban 1994: 454; Eyice 1994: 447).

1 BOA, İ.MVL. 449/20053.; İ.ŞD. 78/4571.; İ.DH. 589/40977; ŞD. 177/46.BEO. 333/68.

2 Sıra sıradükkânların yer aldığı bir çarşı.

***Resim 1**. Edirnekapı'ya ait gravür (Comte de Choiseul-Gouffier, 1782-1822).*

***Resim 2** Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii (L›orient,EugeneFlandın, Karakuşak Basın Yay.Ltd.Şti.İst.1984).*

1766'daki büyük depremden yapı da büyük ölçüde etkilenmiş ve tahrip olmuştur. Caminin minaresi bu deprem sonucu yıkılmış ve daha sonra III. Mustafa'nın emriyle eski şekline uygun olarak yeniden yapılmıştır (İncicyan1976: 53; Mazlum 2011:34, 54).

19. Yüzyılın İlk Yarısındaki Tamirat ve Onarımlar

1831/1832 senesinde camininyine tamirden geçtiği anlaşılmaktadır. Minaresinin bu dönemde yeniden inşa edildiği düşünülmektedir (Eyice 1994: 447).

Bezmiâlem Vakıf GurebâHastahanesi tesis edilmeden önce kimsesiz hastaların tedavi edilip barınması için Mihrimah Sultan Medresesi tahsis edilmişti. 1836/1252 senesinde dönemin padişahı II. Mahmut tarafından Ebniye-i Hassa Müdürü'ne gönderilen bir emirde müslüman hastalar için (ehl-i İslam hastaları için) münasip bir yerde hastahane tahsis edilmesi istenmişti. Bunun üzerine önce Yedikule dışında ciğerci Arnavutların ikamet ettikleri kargir bir han kısmen tamir edilerek hastahane olmaya elverişli olup olmadığı Ser-etıbbâ-yı Hassa tarafından bir üst makama öneride bulunularak bir adet resmi de yapılmştı. Fakat bazı mahzurlardan dolayı hastahanenin buraya kurulmasından vazgeçilmiş ve Edirnekapı'da Mihrimah Sultan Camii şadırvan avlusu içindeki medresede kurulmasına karar verilmişti.Buna göre medrese avlusunda bazı düzenlemeler yapılmıştı.Avluya bakan kapı ile yolu kapatmak için perde inşasında görev yapacak ücretli işçiler tutulmuş, gerekli eşyalar ve lüzumlu maddeler tespit edilmişti. Hazırlanan müfredat defterinde işçi ve malzeme masrafları şu şekilde listelenmişti:

1-İşçi ücretleri (İcârât-ı amele-i muhtelife): 463 kuruş.

2- Satın alınacak kereste (Mubayaât-ı Kerâste): 1.427 kuruş.

3- Satın alınacak çivi (Mubayaât-ı mismâr): 197 kuruş.

4- Satın alınacak kapı aletleri (Mubayaât-ı âlât-ı bâb): 63 kuruş.

5- Satın alınacak doğrama (Mubayaât-ı doğrama): 106 kuruş.

6- Satın alınacakcam ayna (Mubayaât-ı cam âyine): 131 kuruş.

7- Satın alınacak tuğla (Mubayaât-ı tuğla): 25 kuruş.

8- Yükleme, taşıma ve nakliyesi (Hammaliye ve nakliyesi): 42 kuruş.

Toplam masraf yalnız 2.455 kuruş tutmuştu.[3]

1843/1259'da Haseki Nisâ Dâruşşifası (Haseki Kadın Hastanesi) Süleymaniye Daruşşifası gibi örnek bir şekilde düzenlenmek istenmiş ve burada zindanda kalan hayat kadınlarının (fahişelerin), daha önce gurebâ hastalar için tahsis olunan Mihrimah Sultan Medresesi'ne gönderilmesine karar verilmişti. Bu tarihlerde medrese 11 odadan ibaret olup aylık 200 kuruş maaş alan üç adet memurdan başka hiç hastası da bulunmamaktaydı. Bazen tomruk tarafından birkaç kimsesiz hasta buraya sevkedilmekteydi. Bu tür hastaların da bundan sonra tomruk ağası tarafından durumu tedkik edilip Süleymaniye Daruşşifası'na göndermesi istenmekteydi.[4]

***Fotoğraf 1.** 19. Yüzyılın ikinci yarısında Mihrimah Camii ve çevresi.*

3 BOA, C.SH. 20/952. (15 Safer 1252/ 1 Haziran 1836).

4 BOA, C.SH. 28/1351. (14 Recep1259/ 10 Ağustos 1843).

19. Yüzyılın İkinci Yarısındaki Tamirat ve Onarımlar

1853/1269 Yılında caminin tamiri için verilen dilekçe (arzuhal) sonucu yapılan keşif ve munakasa gereği tamirat işini 8.500 kuruş ile Kalos Kalfa'nın yapmasına karar verilip, şartlar tespit edilmişti.Fakat inşaat mevsiminin geçmiş olduğundan tamiri gereken yerlerin gelecek ilkbahara bırakılarak şimdilik su sızdıran yerlerin üzeri akıntısının giderilmesine ve çerçevelerin onarılmasına karar verilmişti. Bu işin icrası Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne havale edilmişti[5]

Fotoğraf 2. *1894 depreminden önce Mihrimah Sultan Camii (II.Abdülhamid Albümü).*

1861/1277'de Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti tarafından Meclis-i Vâlâ'ya havale edilen bir takrire göre padişahın iradesive oluruyla caminin 17.350 kuruş masrafla tamiri Köprülü Vakfı'nın câbîsi Hacı Derviş Efendi'ye emaneten ihaleolunarak tesviyeolunmuş ise de aradan hayli vakit geçmesiyle caminin diğer yerleri de harap olmaya ve tamire muhtaç hale gelmeye başlamıştı. Ebniye Meclisi'nin yaptığı keşif sonucu bu yerlerin 61.447 kuruşa mal olacağı anlaşılmış ve tamiratişi yine Hacı Derviş Efendi'ye emaneten ihale olunmuştu. Tamirat işinin gecikmesi durumunda ileride daha fazla masrafa yol açacağı belirtilerek tamirata hemen başlanması, "metanet ve resâneti" (sağlamlığı) gözetilerek masrafların keşifte belirtilen miktarı geçmemesi istenmişti.[6]

1869/1285 yılına ait bir belgeden öğrendiğimize göre caminin tamiratına padişahın da onayıyla karar verilmişti. Caminin daha sonra "sakatlanan", yıkılıp çöken minaresinin de inşa olunması gerekli görülmüştü. Ancak bu iş sonraya bırakılıp öncelikle kurşun ve derz gibi tamire muhtaç olan yerlerin onarımına girişilmişti. Keşif ve munakasa gereği 57.000 kuruş masrafla müteahhidi marifetiyle ve tamirat rûznâmçe[7], eimme (imamlar), hademe ve diğer görevliler nezâretinde tamir ve onarımı talep edilmiş ve iş Evkâf-ı HümâyûnNezâreti'ne havale edilmişti.[8]

1869/1286 tarihli belgede belirtildiğine göre caminin minaresine daha önceden yıldırım (sâika) düşmesi sonucu harap ve tehlikeli bir hale gelmişti. Yapılan keşif ve münakasa ile 67.500 kuruş masrafla inşası taahhüd edilmiş ve 1868/1285 senesi bütçesi tertibinden karşılanmak üzere minarenin inşasına Evkâf-ı HümâyûnNezâreti tarafından karar verilmişti.[9]

1875/1292'de Edinekapı civarında meydana gelen bir yangın sonucu caminin ve medresenin kubbelerini örten kurşunlar erimiş, derzleriyle diğer yerleri de harap olmuştu. Yağmur (bârân) suları cami ve medresenin içine akmaktaydı. Bu durumun ileride daha fazla zarara sebebiyet vermemesi için Şehremaneti marifetiyle keşif yapılarak 36.000 kuruş masrafla tesviyesi (onarım işi) Ayakapılı Yorgi Kalfa tarafından taahhüt olunmuştu. Fakat hazine tarafından tamiratın emaneten icrası daha faydalı görülmüş ve Kurşuncu Eşref Efendi marifeti ve İnşaat İdaresi nezaretiyle işe başlanmıştı. Şevval ayından Zilkadeye kadar yapılan yerlerin masrafı 20.550 kuruşa ulaşmıştı. İhalede belirtilen münakasa bedeli olan 36.000 kuruşu geçmemesi ve masrafların vakfı gelirlerinden kararlaştırılmıştı.[10]

1881/1298'de cami ve medresenin harap olan yerlerinin ve kurşunlarının tamiri için Şehremaneti tarafından usul ve nizamına uygun bir şekilde keşif ve münakasası yapılmış, keşif defteri hazırlanmıştı. Buna göre lira 100 kuruş hesabıyla 100.000 kuruş masraf ile tamir ve onarım işi Tatavlalı Nikoli Kalfa'ya verilmişti. Caminin "meşhûr Mimar Sinan marifetiyle inşâ olunarak metânet ve nezâfetteS üleymâniye Cami-i Şerîfi'ne muâdilâsâr-ı atîkadan olup hâl-i harâbiyyede terki gayr-ı câiz bulunduğu" için sağlamlığına dikkat ve kaide-i tarifâta riayetle hazinece emâneten tamir ve tesviyesi uygun görülmüştü.[11]

1885/1303 tarihinde caminin tehlikeli bir şekilde harap hale gelmiş olan şadırvanının tamiri için Şehremaneti marifetiyle keşif yapılmış ve buna göre 5.102 kuruş masrafla gereken tamiratın gerçekleşeceği belirtilmişti. Tamir işinin geciktirilmeden emsalleri gibi, "metânet ve resâneti gözeti-

5 BOA, BEO. 333/68 (3 Rebiülevvel 1269/ 15 Aralık 1852); İ.MVL. 257/9583. (9 Ra 1269/ 21 Aralık 1852.

6 BOA, İ.MVL. 449/20053. (20 Zilkade 1277/ 30 Mayıs 1861)

7 Günlük olarak tamirat masraflarını, gelir giderleri ve gidişatını kaydeden kişi. Sayman.

8 BOA, İ.DH. 589/40977. (7 S 1285/ 30 Mayıs 1868).

9 BOA, İ.DH. 619/43097. (26 C 1286/ 3 Ekim 1869).

10 BOA, İ.ŞD. 29/1406. (17 Zilkade 1292/15 Aralık 1875); ŞD. 96/36. (18 Ramazan 1292/ 18 Ekim 1875).

11 BOA, ŞD. 102/33. (6 Cemaziyelevvel 1298/ 6 Nisan 1881).

Fotoğraf 3. *Osmanlı döneminin sonlarında Edirnekapı, cami ve Sulukule semti.*

Fotoğraf 5. *Mihrimah Camii (F.Akozan'dan).*

Fotoğraf 4. *894 depreminin ardından Mihrimah Camii'ndeki yıkım.*

Fotoğraf 6. *1950'lerin sonlarında medresenin tamiri.*

lerek" ivedilikle ve Evkâf-ı Hümâyûn tamirat memuru marifetiyle emaneten icrasına karar verilmişti.[12]

1892'de cami ve kütüphanesinin kurşunlarının tamiri için keşif yapılmış ve 6.586 kuruş masraf çıkartılmıştı. Mektebin tamiri için ise 226 kuruş masraf belirtilmişti.[13] II. Abdülhamid'in irâdesiyle (onayıyla) tamirat için çalışmalara başlanmış, keşif defteri hazırlanmıştı.[14] 1893'te caminin harap olan yerlerinin ve yıkılmak üzere olan helalarının tamiri için yapılan keşifte, tamiratın 77.804 kuruş masrafla ve emâneten gerçekleştirilmesine karar verilmişti.[15]

1894 Depreminden Sonraki Tamirat ve Onarımlar

1894 depreminde[16] külliye büyük oranda tahrip olmuştur. Caminin minaresi şerefe altına kadar yıkılmış ve müezzinin ölümüne sebep olmuştur (Ürekli 1999: 46; Konyalı 1950: 165). Medrese, sıbyan mektebi ve türbe harap olmuştur. Minarenin yıkılması esnasında düşen taşlar duvarları çatlatmış ve kubbelerin bir kısmında çökmelere yol açmıştır. Bu depremde caminin alçı çerçeveleri de harap olmuş, kalem işi nakışları da bozulmuştu (Konyalı 1940: 71-72; Öz: 1962: 50; Eyice 1994: 447). Külliyenin çarşısı büyük ölçüde yıkılmıştı. Caminin sağında ve solundaki kapıların üzerinde yer alan saçaklar yıkılmıştır (Konyalı 1950: 166). Deprem sebebiyle sur dışındaki ve sur içindeki suyolları da tamire muhtaç hale gelmiş, cami ile diğer mahallere giden suyollarının tamiri için keşif yapılmıştı. Bu keşfe göre sur dışındaki suyollarının tamiri için 70.573 kuruş 25 santim; sur içindeki suyollarının ise 16.695 kuruş 87 santim masraf gerekmekteydi.[17]

Yapının onarımı için Sultan II. Abdülhamid döneminde başlayan girişimler depremden sonra daha da ciddi, üzerinde durulması gereken bir hal almıştır. Caminin onarımı için D'Aranco'ya hazırlatılan ve caminin kıble duvarı payandaları, türbe, şadırvan ve minare tabanı gibi unsurları ihtiva eden rölöveler bu döneme aittir (Batur 2006: 123). Bu dönemde yapı ile sadece D'Aranco ilgilenmemiş ya da görevlendirilmemiş, dönemin diğer başka mimarları da yapıyla ilgili planlar hazırlamışlardı. Bunu 1909 tarihli bir takrir belgesinde geçen şu ifadeden öğreniyoruz: «... caminin âsâr-ı nefîse-i mimâriyyeden bulunmasından nâşî tamiratına mübaşeretten sonra bazı mimarân tarafından verilen planlar üzerine ...».[18] Yerli ve yabancı birçok mimar bu ya-

12 BOA, İ.ŞD. 78/4571. (25 Safer 1303/ 03Aralık 1885).

13 BOA, EV.d. 36390. v. 2-3.

14 BOA, BEO. 249/18628. (07 Ağustos 1893/ 26 Temmuz 1309); BEO. 298/22331. (21 Aralık 1893/ 10 Teşrinisani 1309).

15 BOA, ŞD. 126/20. (20 Zilhicce 1310/ 5 Temmuz 1893); İ.EV. 4/9. (15 Muharrem 1311/ 29 Temmuz 1893).

16 Deprem, hicrî 6 Muharrem 1312; miladi 10 Temmuz 1894; Rumî 28 Haziran 1310 tarihinde meydana gelmiştir.

17 BOA, İ.EV. 35/14. (21Receb 1321/ 13 Ekim 1903).

18 BOA, BEO. 3597/269711.

pıya ilgisiz kalmamıştır. Onların da bilgisinden, önerilerinden, tecrübelerinden istifade edildiğini düşünmekteyiz.

1906/ 1324 tarihli belgeye göre caminin depremde hasar gören yerlerinin tamiri için 400.000 küsur kuruş[19] masraf gerekmekteydi. 62.997 kuruş kurşun masrafının düşürülerek geri kalan 350.000 küsür kuruş üzerinden yapılan münakasada tamiratın 219.500 kuruş ile talibi Rakım Efendi uhdesinde karar verilmiş iken Rakım Efendi daha sonra iflas etmiş ve tamirat işi Beşiktaşlı Salih Efendi'ye ihale edilmişti. Fakat caminin "âsâr-ı atîka ve nefîseden olması" ve "tamiratın cesâmet ve ehemmiyeti" dolayısıyla bu tür "emsali mebânî-i vakfiye" yapıların tamiratının müteahhitlerin eline bırakılması istenilen derecede sağlam bir iş ortaya koyamayacakları endişesini doğurmaktaydı. Münakaşada gerçekleşen indirime göre tamiratın "maktûan" yapılması da daha büyük zararlara sebep olacağından cami ve medresenin gezinti mahallerindeki sütünlar şâkûlünü kaybetmiş ve meyyallenmiş olmasıyla kubbenin bağteten inhidâmı melhuz olmasına mebni bu tehlikenin ortadan kaldırılması için bir yandan tamirata başlanmıştı. Keşifte belirtilenden eksik bir masrafla ve de tamiratın sağlam bir şekilde yapılmasına gayret ediliyordu. Bu sebeple caminin kurşun tamiratının Hazine-i Evkâf kurşun müteahhidi; diğer yerlerinin tamirinin de tamirat memuru marifetiyle emâneten icra edilmesi uygun görülmüştü. Tamiratın bir senelik bir sürede gerçekleşemeyeceği bilindiği için masrafların karşılanması bütçeye göre ayarlanmaktaydı.[20]

1909/1327 tarihli bir karar (takrire) göre 417.144 kuruş sarfıyla daha önce tamirine izin verilen caminin tarîhî kıymeti "kıymet-i târihiyyesi" ve "âsâr-ı nefîse-i mimâriyyeden" olması hasebiyle tamiratına başlandıktan sonra bazı mimarlar tarafından verilen planlar üzerine Evkâf Heyet-i Fenniyye'si[21] marifetiyle yapılan keşfe göre caminin bütünüyle tamiratının 1.284.757 kuruşla meydana geleceği anlaşılmıştı. 1906 senesi sonuna kadar 357.975 kuruş sarfedilmişti. Depremden sonra tamirat için yapılan ilk keşif 1904 senesinde padişahın emriyle gerçekleşmişti. Caminin kurşunlarının tamirinin müteahhid tarafından, diğer yerlerinin de emaneten tamir ettirilmesine karar verilmişti.[22] O dönemde tamirat için harcanacak bu miktar oldukça yüksektir. Bu da belgelerde de ifade edildiği gibi tamirat ve onarımların gecikmesi ve ihmal edilmesi sonucu masrafların neredeyse üç katına çıkmış olduğunu göstermektedir.

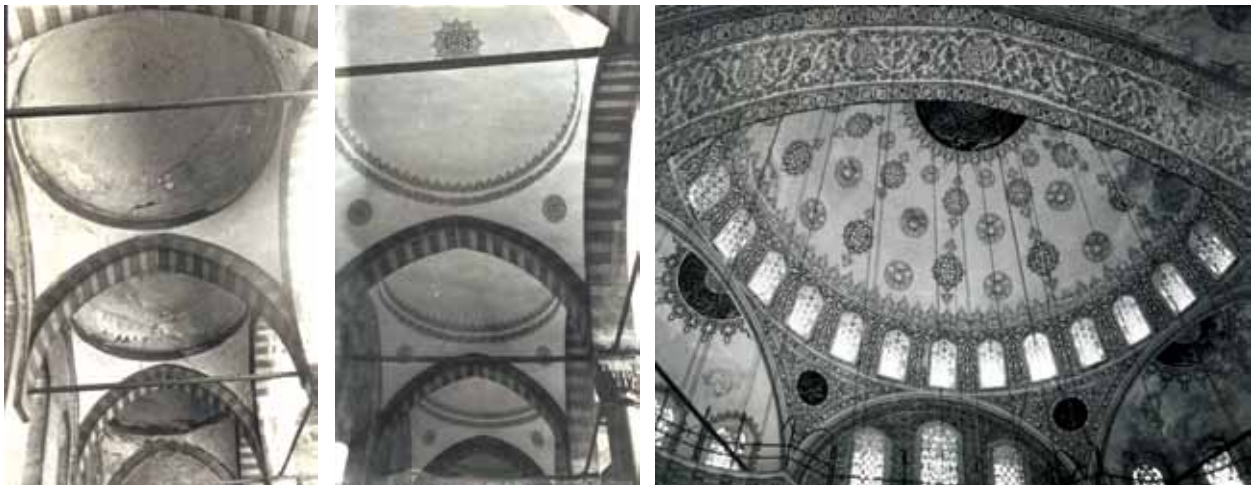

Fotoğraf 7 ve 8. *1968 yılındaki onarımda son cemaat yeri kubbelerinin tamir öncesi ve sonrasına ait görünümler (Vakıflar İst. 1.Bölge Müd. Arş.).*

Tamirata başlanmış ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra tamirata ara verilmişti. Caminin içine yabancı ustalar tarafından çok kötü bir şekilde kalem işi nakışlar yapılmıştı. Cami 1940'lara kadar bakımsız bir şekilde kalmıştır.

Mihrimah Sultan külliyesi İstanbul'un altıncı ve en yüksek tepesinde 16. yüzyılda inşa edilmiş klasik dönem mimarî yapılarından biridir. Hassas bir zemin üzerine, ince, zarif ve narin bir tarzda inşa edilmiş abidevî eserdir. İnşa edildiği tarihten günümüze değin başta depremler olmak üzere yangın ve zamana bağlı sebeplerden dolayı birçok kez tamire ve tecdide muhtaç hale gelmiştir. Caminin minaresi beş defa yenilenmiştir. Medrese ve son cemaat mahalli kubbeleri defalarca tamir edilmiştir. Şadırvan geçen yüzyılda aslına uygun bir biçimde yenilenmiştir. Tamiratlar ve onarımlarda birçok usta ve mimar görev almıştır. Yapının ayakta kalması ve sağlam bir şekilde fonksiyonunu devam ettirmesi için hiçbir masraftan kaçınılmamıştır. Özellikle geçtiğimiz asırda yapılan tamirat ve onarımlar sayesinde yapı günümüzdeki ihtişamını, sağlamlığını ve güzelliğini muhafaza etmeye devam etmektedir.

19 Sîm-i Mecidî 19 kuruş hesabıyla 417.144 kuruş.

20 BOA, ŞD. 177/46. (11 Cemaziyelevvel 1324/ 03 Temmuz 1906). İ.EV. 41/63. (11 Şaban 1324/ 30 Eylül 1906); Batur 2006'daki makalesinde bu belgeyi değerlendirmiş ve neşretmiştir.

21 Vakıflar Bilim Kurulu diyebiliriz. Mimar, mühendis ve sanat tarihçisi gibi uzmanlardan müteşekkil bir kurul olduğu anlaşılmaktadır.

22 BOA, BEO. 3597/269711. (20 Cemaziyelahir 1327/ 09 Temmuz 1909). ŞD. 193/37. (25 Cemaziyelevvel 1327/ 14 Haziran 1909).

***Fotoğraf 9 ve 10**. 1969 ve 2014 yıllarında yapılan onarımlar sonrası Mihrimah Camii'nin aynı açıdan çekilmiş fotoğrafları.*

***Belge 1.** Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)BEO. 3597-269711*

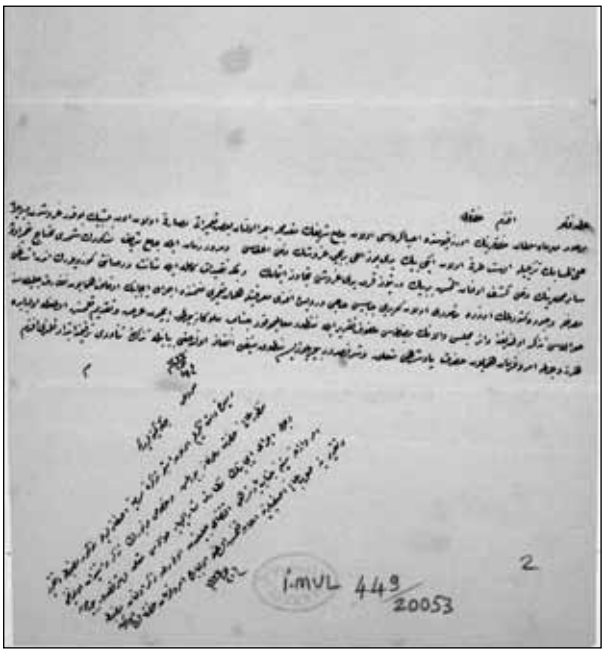

***Belge 2.** İ.MVL.449/20053.*

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BEO. 249/18628; 298/22331; 333/68; 3597/269711; **C.SH**. 20/952, 28/1351;**EV.d.** 36390;İ.DH. 589/40977, 619/43097; İ.EV. 35/14, 41/63; İ.MVL. 257/9583, 449/20053; İ.ŞD. 29/1406, 78/4571; ŞD. 102/33, 126/20, 177/46, 193/37, 96/36.

http://archnet.org/library/images/., Tarihi Eserler Encümeni Arşivi, no: 59., *Yıldız II. Abdülhamid Fotoğraf Arşivi.*

Yazma ve Matbu Eserler

Aslanapa, O.1986 — *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Ayvansarâyî 2001 — *Hadîkatü'l-Cevâmi*, (Hazırlayan: Ahmed Nezih Galitekin). İstanbul.

Baltacı, C. 2005 — *XV- XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri, I-II*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.

Batur, A. 2006 — Mihrimah Sultan (Edirnekapı) Camisi 1894 Depremi Sonrasında Restorasyonu İçin Yapılan Çalışmalar, *Sanat Tarihi Defterleri*, sy. 10, İstanbul, s. 123-129.

Cezar, M. 1963 — Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk San'atı Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1*, İstanbul, s. 389-392.

Eyice, S. 1994 — Edirnekapı Camii ve Külliyesi, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. X, s. 446-448.

Hasol, D. 2010 — *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: YEM.

İncicyan, P. Ğ. 1976 — *18. Asırda İstanbul*, Tercüme ve Notlar: Hrand D. Andreasyan, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları.

Kaçar, M. 2005 — Mihrimah Sultan, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. XXX, s. 39-40.

Komisyon 1994 — Güneş Saatleri, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, İstanbul, c. III, s. 450-451.

Konyalı, İ. Hakkı, 1940 — İstanbul Âbideleri, İstanbul: Yedigün Neşriyatı.

Konyalı, İ. Hakkı, 1950 — *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, İstanbul.

Kuban, D. 1994 — Mihrimah Sultan Külliyesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, İstanbul, c. V, s. 454-456.

Mazlum, Deniz, 2011 — *1766 İstanbul Depremi Belgeler Işığında Yapı Onarımları*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

Necipoğlu G. 2013 — *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimarî Kültür*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Öz, T. 1962 — İstanbul Camileri I-II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Pakalın, M. Zeki, 1983 — *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-III*, İstanbul: MEB.

Sakaoğlu, N. 1994 — Mihrimah Sultan, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, İstanbul, c. V, s. 453.

Sönmez, N. 1997 — *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: YEM.

Ülgen, S. Ali, 1989 — *Mimar Sinan Yapıları (Katalog)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ürekli, F. 1999 — İstanbul'da 1894 Depremi, İstanbul: İletişim.

Yücel, Erdem,1967 — Edirnekapusu Camii, İstanbul Ansiklopedisi c. 9. (Haz: Reşad E. Koçu), S. 4925-4927.